

YANGI “KATTA O‘YIN” KONTSEPSIYASI VA UNING GEOSIYOSIY MOHIYATI

Jo‘rayev Azizbek Anvar o‘g‘li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Email: azizbekjurayev014@gmail.com

Tel: +998930781078

Bozorov Sobir Botir o‘gli

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Tel: +998919053307

e-pochta sobirbozorov667@gmail.com

Xasanov Fayruz Odil o‘gli

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Tel: +998919521482

e-pochta fayruzxasanov6@gmail.com

Anatatsiya: *Ushbu maqola jahon siyosiy hayotida muhim ro‘l o‘ynayotgan Yangi “Katta o‘yin” kontsepsiyasining mohiyati va uning jahon sahnasidagi ahamiyatiga bag‘ishlanadi.*

Kalit so‘zlar: *Yangi Katta O‘yin, “Rus ayig‘i”, “Xitoy ajdahosi” va “Amerika burguti”, NATO, harbiy kontingent.*

Yangi Katta O‘yin (ingliz tilidagi adabiyotda New Great Game) aksariyat mutaxassislarining fikriga ko‘ra, XXI asrning birinchi o‘n yilligida boshlangan va Markaziy Osiyoni nazorat qilish va ta‘sir o‘tkazish uchun dunyodagi eng yirik kuchlarning siyosiy qarama-qarshiligi bilan ajralib turadigan holatdir. Yangi Katta O‘yin o‘zining o‘xshashligi, vazifalari va ishtirokchilari soni bilan XIX asr oxiri-XX asr boshlaridagi o‘xshash jarayondan farq qiladi. Biroq, mintaqa o‘zgarishsiz qolmoqda - Mo‘g‘ulistonni ham o‘z ichiga olgan Katta Markaziy Osiyoni qamrab oladi. Agar yuz yil oldin Angliya va Rossiya imperiyalari o‘rtasidagi qarama-qarshilik asosan harbiy- siyosiy xarakterga ega bo‘lsa, bugungi kunda Katta O‘yin tabiiy resurslar, birinchi navbatda uglevodorodlar (neft va gaz) ustidan nazoratni boshqarish uchun kurashga asoslangan.¹

Jo‘g‘rofiy joylashuvi tufayli qadimdan bu hudud turli kuchlarni o‘ziga jalb qilgan: Xitoy imperiyasi, Fors podsholari, Britaniya, Rossiya va so‘nggi yillarda AQSHni bu yerda faollashganini kuzatish mumkin. Bu yerlar bir necha marotaba yirik qarama-qarshiliklar maydoniga aylangan. XIX asrda Angliya va Rossiya qarama-qarshiligi bunga yorqin misol bo‘la oladi. Bu kurash to‘g‘ridan to‘g‘ri qurolli to‘qnashuvlar bo‘lmaganligi va josuslik uslublardan foydalanilganligi tufayli Katta o‘yin yoki Soyalar urushi nomlarini oldi. Xususan, 1868-yilda taniqli britaniyalik diplomat Genri Roulinson Jamoalar Palataga yuborgan memorandumida Markaziy Osiyoda bir qator katta derjavalur, birinchi navbatda Rossiya va Britaniya davlatlarining manfaatlari to‘qnashganligi tasdiqlagandi. Yangi katta

¹ .Jumaniyozov X. S, Nigmanova U. B. Geosiyosat asoslari (uslubiy qo‘llanma). - T.: - 2017 yil.

o'yin ishtirokchilari ramziy ma'noda "Rus ayig'i", "Xitoy ajdahosi" va "Amerika burguti" mavjud. Ushbu qarama-qarshilikda Rossiya, Xitoy, Qo'shma Shtatlar, Yevropa Ittifoqi va Yaqin Sharq mamlakatlaridan tashqari transmilliy korporatsiyalar va transmilliy jinoiy jamoalar ham ishtirok etmoqda. Natijada, 2001-yil II-sentyabrdan so'ng ko'rib chiqilayotgan jarayonning asosiy mazmuni terrorizmga qarshi kurash bo'lib, unda NATO mamlakatlari tomonida faol ishtirok etib, Afg'oniston va Iroqqa harbiy kontingentlarini yubordi.²

R. Kipling kitoblari va A. Konollining maktublaridan kelib chiqqan Katta O'yin metaforasi bugungi kunda M. Ahrari, L. Klivmen, R. Myulerson, A. Rashid asarlarida qo'llaniladi. Ushbu muammoni o'rganayotgan rus olimlari orasida K.S. Gadjiev, A.A. Kazantsev va E. Yu. Sergeevlarni nomlash mumkin. Bundan tashqari, televizion dasturlarning tsikli va jurnalist M. Leontievning "Katta o'yin" kitobini eslatib o'tish kerak. Shu bilan birga, siyosatshunos Ahmed Rashid Yangi Katta O'yin kontseptsiyasiga nisbatan mualliflik huquqiga ega ekanligini da'vo qilmoqda, garchi bu bayonoti bahsli bo'lsa ham. Ushbu jarayonni tavsiflab, uning nazariyotchilaridan biri Lyuts Klivmen quyidagilarni ta'kidladi: "Birinchi Katta O'yinni, ya'ni XIX asrda Buyuk Britaniya imperiyasi va Chor Rossiyasi o'rtasidagi raqobatni takrorlash orqali, Yevroosiyo materigining yuragida yangi o'yinchilar yana manyovr qilishmoqda. Bugungi kunda amerikaliklar ushbu raqobatda yetakchi rolni inglizlardan tortib oldilar. Ruslar bilan birgalikda Xitoy, Eron, Turkiya va Pokiston kabi mintaqaviy kuchlar ushbu kurash maydoniga kirishdi va transmilliy neft korporatsiyalari ushbu o'yinda o'z manfaatlarini ko'zlaydilar.

Yangi Katta O'yinning maqsadi hududiy kenglik va resurs haqida g'oyani shakllantiradi. Bir tomondan, resurslarga boy Osiyo mintaqasi, boshqa tomondan, ushbu resurslarga muhtoj bo'lgan jahon kuchlari mavjud. XXI asrning ushbu siyosiy geografiasining o'ziga xos xususiyati shundaki, Xitoy va Hindiston XIX asrda imkonsiz bo'lgan jahon kuchlari qatoriga kiritilgan. Ammo bu vaziyatda ham, E.V.Saidni tushunishda sharqshunoslik bilan birlashmalar o'zlarini taklif qilishadi. Yangi Katta O'yin maydonida Osiyo endi xarita va lug'at emas, balki mahalliy avtokratlar tomonidan himoyalangan minerallar to'plamidir. Yangi Katta O'yinning dunyoqarashidagi hokimiyatning avtokratik tabiati zamonaviy Sharq va G'arb o'rtasidagi madaniy farqlarning asosi bo'lib xizmat qiladi.

Yangi Katta O'yin quyidagi maqsadlarni amalga oshirish uchun tashkil qilingan:

1) Eng yirik energetik resurslar, konlar: oltin, uran, ko'mir, rangli metallar ustidan nazorat o'rnatish;

2) 8 ta yo'l strategiyasini ilgari surib, XXR manfaatlarini to'qnash keladigan logistika tizimlari ustidan nazorat. Bu yerda Rossiya va Xitoy manfaatlarini kurashadi;

3) Energiya resurs savdosiga ta'sir o'tkazish. Gaz van eft eksporti va importiga ma'lum cheklovlar, imtiyozlar berish huquqini qo'lga kiritish;

4) Terrorizmga qarshi kurash sharoitida mamlakatning o'ziga xosligini aniqlash. Bunday vaziyatda ikkita variant bo'lishi mumkin: birinchisi, AQSh va NATO bilan; ikkinchisi, ShHT doirasida Rossiya va Xitoy bilan. Bunday kuchlar muvozanatida faqat

² Isayev B. A. Geopolitika: Uchebnoye posobiye. - SPb.: Piter, 2006. - 384 s: il. - (Seriya «Uchebnoye posobiye»), ISBN 5-469-00651-4.

nolga teng keladigan o'yinga yo'l qo'yiladi. Chunki harbiy sheriklik oxir-oqibat ikkita mintaqaviy kuchlardan biri uchun mezon tanlash vazifasini qo'yadi.

5) Mavjud bo'lgan so'nggi pozitsiya: dunyodagi eng yirik ishlab chiqaruvchi - XRX uchun mineral xom ashyo narxlarini aniqlash qobiliyati. Minerallarga boy Rossiya o'z statusini o'rnatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jumaniyozov X. S, Nigmanova U. B. Geosiyosat asoslari (uslubiy qo'llanma). - T.: - 2017 yil.
2. Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B. Globallashuv asoslari. O'quv qo'llanma. T.- 2020.
3. Jumaniyozov X.S., Rasulova A.M. Ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning ma'naviy-ma'rifiy asoslari. O'quv qo'llanma. T.: - 2019.
4. Isayev B. A. Geopolitika: Uchebnoye posobiye. - SPb.: Piter, 2006. - 384 s: il. - (Seriya «Uchebnoye posobiye»), ISBN 5-469-00651-4.
5. Tixonravov YE.V. Geopolitika: Uchebnoye posobiye. - M.:INFRA-M, 2000. -269 s.
6. Мамараджабов, Б. (2023). САУДИЯ АРАБИСТОНДАГИ ЎЗБЕК МУҲОЖИРЛАРИ ТАРИХИ: МУВАФФАҚИЯТЛИ АССИМИЛЯЦИЯ ВА ЙЎҚОТИЛГАН МИЛЛИЙ ИДЕНТИКЛИК. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(S/6).
7. Mamarajabov, B. N. O. L. (2021). SAUDIYA ARABISTONDAGI OZBEK (TURKISTONLIK) LARGA DOIR TARIXIY JARAYONLAR. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(11), 895-900.